
Fonološki opis govora vasi Šentrupert (SLA 262)¹

Vera Smole

Govor vasi Šentrupert je v okviru dolenjske narečne skupine eden najbolj tipičnih vzhodnodolenjskih govorov. Ker je Šentrupert točka v mreži za Slovenski lingvistični atlas (št. 262), je njegovo glasoslovje predstavljeno v obliko fonološkega opisa, ki skupaj s fonološkimi opisi drugih krajev pomeni predprivavo za izdelavo SLA.

Within the Dolenjsko dialectal group the local speech of Šentrupert is one of the most typical in Eastern Dolenjsko. Since Šentrupert is one of the points in the Slovene Linguistic Atlas (No. 262) its speech is presented in the form of a phonological description. This description will be used in the preparation of the SLA together with other phonological descriptions.

1. INVENTAR

1.1 SAMOGLASNIKI

1.1.1 Dolgi samoglasniki

*i*ə uɔ
i: u:
ä: o: + ər
a:

1.1.1.1 /iɛ/ in /uɔ/ sta ožja in bolj napeta kot /i:/ in /u:/.

1.1.1.2 /j:/ in /y:/ sta izrazito nenapeta glasova, po slušnem vtisu blizu širokima e in o, vendar z nastavkom ustnic za izgovorjavo i in u.

1.1.1.3 /ä:/ je za razliko od /o:/ izrazito širok e-jevski samoglasnik.

¹ Ta fonološki opis je nastal na osnovi gradiva, zbranega v letih 1985-94 za jezikovno analizo govora vasi Šentrupert in okolice v moji magistrski nalogi in doktorskem delu. Čeprav je bil prispevek z povzetcem v angleščini, ki obravnava glasoslovje tega govora (obsežnejši povzetek magistrskega dela), že objavljen (gl. literaturo), sem se odločila za ponovno predstavitev te teme, vendar v obliki fonološkega opisa. Šentrupert je točka v mreži za Slovenski lingvistični atlas, fonološki opisi pa so se pri dclu za Slovanski lingvistični atlas izkazali kot izvrsten »priročnik« pri izdelovanju jezikovnih kart na vseh stopnjah dela. Ker je narejen na osnovi res obsežnega gradiva, lahko služi tudi kot vzorec za izdelavo popolnih ali morda samo diferencialnih fonoloških opisov drugih vzhodnodolenjskih govorov.

1.1.1.4 /a:/ je pri nekaterih govorcih rahlo zaokrožen.

1.1.1.5 /əɾ/ v dolgih zlogih je enofonemski diftong.

1.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

i *u*
(j)e *ɛ/ə* *ʊo*
a

1.1.3 Nenaglašeni samoglasniki

i *u*
(j)e *ɛ/ə* *ʊo*
a

1.2 SOGLASNIKI

1.2.1 Zvočniki

ɸ *m*
v
l *r* *n*
j *(t)* *(ŋ)*

1.2.2 Nezvočniki

p *b* *f*
t *d*
c *s* *z*
č *š* *ž*
k *g* *x*

1.3 PROZODIJA

1.3.1 Naglas ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.3.2 Naglašeni samoglasniki so lahko dolgi ali kratki (kvantitetna opozicija), nenaglašeni samo kratki.

1.3.3 Naglašeni samoglasniki so lahko akutirani ali cirkumfektirani (tonemska opozicija).

1.3.4 Inventar prozodemov ima štiri naglase (V̇:, V̇:, V̇, V̇) in nenaglašeno kračino (V).

2. DISTRIBUCIJA

2.1 SAMOGLASNIKI

2.1.1 Dolgi samoglasniki

2.1.1.1 /ie/ v položaju pred /j/ ni možen (*ažá:jɛn* 'oženjen', *žá:jɛn* 'žejen').

2.1.1.2 Če se beseda začneja z /j/+/ie/, se prvi del dvoglasnika lahko zlije z /j/, naglas se prenese na njegov drugi del in skrajša, ostane pa rastoč; nastane fonemska različica /é/ (*jiérbas/jérbas*, *jiétka/jétka*, *jiézən/jézən*).

2.1.1.3 V vzglasju in na začetku besede neposredno za /v/ ter v posameznih primerih za labialom ali velarom ima /uɔ/ fonemsko različico /uɔ̇/ (*uójstər/uó̇jstər*, *uól̇ie/uól̇ie* 'volja, olje', *mùɔram/muò̇ram*, *puó̇jstl̇ie/può̇jstle*).

- 2.1.1.4 V položaju pred /r/ /j:/ in /ä:/ nista možna, zastopa ju /ie/ (*skiéra, pastier; zvier*).
- 2.1.1.5 V položaju pred /v/ ima /o:/ položajno varianto /u:/ (*sinò:vi/sənù:vi, udò:va/udù:va*).
- 2.1.2 **K r a t k i n a g l a š e n i s a m o g l a s n i k i**
- 2.1.2.1 /e/ je položajna varianta /ie/ in /a/ za /j/ ali pred njim (*najèm, drèj ‘drenj’, zdèj*).
- 2.1.2.2 /e/ in /ə/ sta izgovorni uresničitvi polglasnika v določenem soglasniškem okolju. /ə/ je omejen na položaj pred (včasih tudi za) /r, m, n/ (*grənt ‘grunt’, dəm*); pred /r/ ima lahko prosto različico /a/ (*bəru/bàru*), pred ali za /m, n/ pa /e/, če je predhodni ali sledeči soglasnik palatal /j, č, ž, š/ (*čəm ‘hočem’, męčkən ‘majčken’*).
- 2.1.2.3 /i/ in /u/ sta zelo redka fonema in omejena na izglasje (*ji ‘jej’, jù ‘jedel’*); /i/ ima v nekaterih primerih še prosto različico /e/ (*u gradi/gradè (M ed.), pəsi/pesè (D ed.), u vasi/vasè (M ed.)*).
- 2.1.2.4 /uə/ je možen samo za labiali in velari (*müðšt, škuəf*), predhodni /v/ pa se z njegovim prvim delom asimilira (*uəv ‘vol’*).
- 2.1.3 **N e n a g l a š e n i s a m o g l a s n i k i**
- 2.1.3.1 Izgovorna uresničitev polglasnika je odvisna od njegove soglasniške soseščine. Ima dve osnovni položajni različici. Srednjejezični polglasnik /ə/ je omejen na položaj pred zvočniki /r, m, n/ (*pú:tər, pùəbəm (D mn.), kã:dən*). Pred /r/ in v vzglasju variira od srednjega polglasnika pa do /a/ (*ərjá:u/arjá:u*). Pred drugimi soglasniki se govori svetel polglasnik /e/, ki je v prednaglasnih zlogih lahko *i*-jevske, v ponaglasnih zlogih pa *e*-jevske barve (*bležj:na, suəšet*). Možen je tudi v položaju pred /m, n/ za /č, ž, š, j/ in /l/ < /l/ (*plá:čən, agú:lən*).
- 2.1.3.2 Različica /e/ nadomešča /ie/ in /a/ v položaju za /j/ ali pred njim (*kmətj:je, plá:čej (vel.)*).
- 2.1.3.3 V hitrem govoru, predvsem pa v govoru vasi Zaloka, Hom in Hrastno, je slišati tudi zlogotvorne zvočnike /ɾ, ɿ, m̥, n̥/ namesto običajnejših zvez polglasnika in zvočnika.
- 2.1.3.4 Vzglasni /i/ pogosto postane nezlogotvoren (*igrət/jgrət, imiə/jmiə*).
- 2.1.3.5 /u/ se govori v vzglasju in izglasju, pred naglasom in po njem pa praviloma samo za labiali in velari (*ušiés ‘uho’, górlu, mučã:n, kuriən*).
- 2.1.3.6 /ie/ je možen samo v izglasju. Za /l/ < /l/ in /r/ je *ɿ* lahko oslabljen (*čiešpl(i)e, kú:r(i)e*), z /j/ pa se prvi del dvoglasnika asimilira (*/j/+/ie/ > je: kmətj:je*). Nasploh je ta dvoglasnik nekoliko nestabilen: pri nekaterih govorcih je zelo izrazit, drugi pa pogosteje govorijo enoglasnik /e/.
- 2.1.3.7 /uə/ je možen samo v izglasju za labiali in velari (*žã:gamuə xrù:šküə*), predhodnji /v/ pa se z njim asimilira (*/v/+/uə/ > /uə/: krá:uə*).
- 2.1.3.8 /a/ ni možen v ponaglasnem in izglasnem položaju za palatalnimi soglasniki /č, ž, š, j/ in /l/ < /l/ (*čiešpl(i)e ‘češplja’*).

- 2.2 SOGLASNIKI
- 2.2.1 Zvočniki
- 2.2.1.1 Fonem /v/ je nastal z razpadom dvoglasnika *va:* > /v/+a:/. Da je /v/ fonem, nam dokazujejo naslednje opozicije: *vá:t* (3.ed.) / *uá:t* (D ed.) 'vadi / vodi', *vá:du* (del.) / *uá:du* (del.) 'vadir / vodil'.
- 2.2.1.2 Fonem /h/ je redek, saj ga mlajša, pa tudi že srednja generacija skorajda več ne govori. Tudi položaj pri tistih govorcih, ki ga še ločijo, je različen: nekateri ga govorijo pred vsemi zadnjimi samoglasniki, razen pred etimološkim u, drugi samo pred a. Krajevno gledano se nekoliko bolje ohranja v vaseh vzhodno in jugovzhodno od Šentruperta (Hom, Hrastno, Prelesje, Bistrica).
- 2.2.2 Nezvočniki
- 2.2.2.1 Zveneči nezvočniki /b, d, g, z, ž/ pred pavzo in pred nezvenečimi nezvočniki izgubijo svoj zven in dobijo svoje nezveneče pare /p, t, k, s, š/. To velja tudi za tiste zveneče nezvočnike, ki so prišli v tak položaj po samoglasniškem upadu (onemitvi) (*miēt, u miēt* (M ed.)).
- 2.2.2.2 Pred zvenečimi nezvočniki sta /c, č/ postala zveneča: *tá:ʒga* 'takega', *bujíéʒga* 'boječega'.
- 2.2.2.3 V predložnih zvezah, in seveda tudi v stavčnih, po samoglasniški onemitvi podvojeni samoglasniki niso nobena redkost: *priēt̄t̄ie* 'pred te', *ssebūoj* 's sabo', *vj:tt̄ie* 'vidite', *ná:jtt̄ie* 'najdite'.
- 2.3 PROZODIJA
- 2.3.1 Enozložnice in besede s končnim dolgim naglasom so lahko samo cirkumfektirane (*grǎ:x, xrà:st, kavà:č*); akut se pojavi samo pod vplivom stavčne intonacije.
- 2.3.2 Dolgi akut, ki je prišel v zadnji ali edini besedni zlog po onemitvi končnega samoglasnika, rastočo intonacijo za enkrat še ohranja: razlog je morfološko-semantičen: *dlá:t, lá:t, mlá:k, pu cá:st* (M ed.), *má:m* (D ed.).

3. IZVOR

- 3.1 SAMOGLASNIKI
- 3.1.1 Dolgi samoglasniki
- iē* ← dolgega cirkumfektiranega *e*: *liēt, miēt, piēč, pēpiēu, vęčier, vęčierje, smiēt, plēviēu, šiēt, drəviēsa, črəviēsa, imiēna* (vse R ed.); *sərciē, puljiē, aldiē, jęsiēn; nasmiētu* (del.), *razvęsiēlu* (del.), *vęsiēla* (prid.), *uviēu; kjīē, čębiēla*.
- ← novoakutiranega *e* v nezadnjih besednih zlogih: *ziēl̄ie, žiēnska, žiēd̄ən, piērje; riēbra; kmiēta, pugriēba, ušiēsa, jeliēna, səršiēna, urimiēna* (vse R ed.); *siēd̄əm, šiēt, triēt* (vrst. štev.); *miēl̄əm, miēčęm, žiēn̄əm, čiēšęm, kliēpl̄əm, tiēšęm; niēsu, riēku, piēku, tiēku, tiēpu* (vse del.); *nasiēl̄ən; toda: aʒá:jēn* 'oženjen' (disimilacija pred /j/);

- ← stalno dolgega *ɛ* in staroakutiranega *ɛ* v nezadnjih besednih zlogih: *piɛt, imiɛ, piɛst, dɛviɛt, dɛsiɛt, žiɛla* (del.), *riɛt, na griɛdɛx* (M mn.), *sviɛt, triɛsu* (del.), *gliɛdam, spiɛt* (trp. del.); *piɛtɛk, viɛžɛm, viɛnɔm, dɛviɛt* (vrst. števn.), *dɛsiɛt* (vrst. števn.), *priɛdɔm, viɛzaɥ* (del.), *kliɛčɛɣ* (del.), *pliɛšɛm, priɛdɔm, ziɛbɛje*, toda: *žá:jɛn, žá:na* 'žejen, žejna' (disimilacija pred /j/); *diɛtɛlɛje, pukliɛkɔnt; jiɛtra/jɛtra*;
- ← dolgih *ɛ* in *i* ter staroakutiranih *ɛ* in *i* v nezadnjih besednih zlogih v poziciji pred /r/: *miɛra, skiɛra, zviɛr, viɛrna, viɛra, miɛrɔm*;
- ← v izposojenkah: *fɛrkɛlc, liɛdar, viɛlbi* (I mn.), *pɛdiɛntarca, piɛza, štriɛka, žiɛgɔn*.

- uo ← novoakutiranega *o* v nezadnjih besednih zlogih: *uólje/uólje, xuóje, buótra, nuóšje, škuóda, kuóžje, dùota; nuóšɔm, pruóšɔm; duóbɔr, muókɔr, uójstɔr/uójstɔr, muódɔr; uóšɔm/uóšɔm; muóram, tuónɔm, uógnɔm sje, upuógnɔm; bruódɔm, guónɔm, xuódɔm, luómɔm, muóčɛm, nuóšɔm, pruóšɔm, uódɔm, uózɔm; kuólɔm, muógu* (del.); *zluómlɔn, zùožɛn, zada(v)uólɔn*.
- ← stalno dolgega *o* in staroakutiranega *o* v nezadnjih besednih zlogih: *klùop, druók, krùok, pùot, rùop, sùot, gulùop, guòbɛc, prùot, Dùop, abrùoč, guòst, kùos, kùot, mùoš, bùo, tùot; duóga, guóba, tuóčje, kuóčje, ruóka, guósta, pùopɛk, suóšɛt, atuóžɛn; maguóčje, uóžɛk/uóžɛk, muóka, buóɔn, luóka, truóba*;
- ← v izposojenkah: *dragùonar, fùotar, lavùor, lùon*.

- í: ← stalno dolgega *i*: in staroakutiranega *i* v nezadnjih besednih zlogih: *zj:ma, svj:je, mj:za, lj:st, zj:t, krj:š, xrij:p sj:n; lj:pa, rj:ba, xj:šje, tj:č* (I mn.), *žj:la*;
- ← v izposojenkah: *brj:taf, lj:kuf, šj:xt, šj:na*.

- u: ← stalno dolgega *u* in staroakutiranega *u* v nezadnjih besednih zlogih: *lù:č, klù:č, lù:bje, alù:pɛk, lù:pɔm, xrù:ška, plù:čje; kù:pa, krù:xa, grù:nta* (vse R ed.); *mù:xa, jú:žna, kù:xat, bù:kau; čù:t, abù:t, sezù:t, asù:t*;
- ← dolgega cirkumflektiranega *o*: *nù:č, mù:č, rù:k, bù:x, gnù:j, lù:j, mɛšù:, lɛpù:, sɛxù:, xudù:, pɔrbù:lšɛk, srù:ta, cvɛtù:vi/cvɛtò:vi, bì:li*;
- ← *o:u: damù:; gɔrmù:je, s Tɔrbù:l* (R), *vulù:* (R mn.);
- ← *o:ɔ: kumù:c, pù:, sù:, ubù:gat*;
- ← *vo:: tù:r, sù:j, dù:je*;
- ← izjemoma *o* (po analogiji): *gù:s*;
- ← v izposojenkah: *augù:st, plù:žna, fù:ra, glažù:ta, spù:cat*;
- ← onomatopoeičnega *u*: *kù:kauca, ú:kat*.

- ä: ← stalno dolgega *ě* in staroakutiranega *ě* v nezadnjih besednih zlogih: *grà:x, bà:ù, là:s, mà:x, smà:x, là:p, là:ta* (I mn.), *mà:sta* (I mn.), *bęsà:da, snà:k, brà:k, slà:p, mà:sęc, nà:mam, čà:šje, já:s, cvà:t, svà:t*; v izglasju skupaj z *lj/*: *dvà:j, puvà:j, smà:j, và:j; črà:da, và:tør, kà:døn, srà:da; mlà:k, zvà:zda, svà:čje, trà:bux, cã:pęc, brà:za, cã:sta, navà:sta, strà:xa, pã:na, lá:t, má:st, kulà:n, pulà:n, klá:ščje, lá:šęŋk, trà:bux, mlà:k, stá:na, gnà:st, žęlá:s, nędã:lje; sã:kat, dã:kla, smarà:ka, rá:pa, plã:vje, lá:vørca, sã:mje, nã:søm, gusã:nca, žrà:bęc;*
- ← dolgega *ę* in *e* pred *lj/*: *žã:jęn, žã:na, ažã:jęn;*
 - ← *a:j* različnega izvora: *mã:xna, grã:sku, dã:tje* (vel.);
 - ← *e* v knjižnih besedah: *izlà:tnik, naslã:dnik, addã:lk, pusã:stvu, prã:dnik, prumã:ta* (R ed.), *sladulã:t;*
 - ← v izposojenkah: *prã:mza, cã:gu, dã:ka, prablã:m, švã:lar, á:mar, špã:jęt, švã:rcat.*
- o: ← dolgega *ɨ* v besedah: *sò:ncje, sò:nčęna, Hò:m;*
- ← v pritrtilnici 'ja': *jò:;*
 - ← kot dvojnica v množinski priponi *-ovi*, še zlasti za zvočnikom: *sinò:vi, valò:vi, rudò:vi, trakò:vi;*
 - ← v nekaterih lastnih imenih: *Dò:lf, Dò:ri, Fò:ns, Jò:ži, Krò:marjęva, Zò:ra.*
 - ← v izposojenkah in knjižnih besedah: *bò:lnica, bò:mba, bò:rc, čistò:čje, dó:ba, fəršó:lęnga, tò:p, stró:ji* (I mn.).
- a: ← stalno dolgega *a* in staroakutiranega *a* v nezadnjih besednih zlogih: *grà:t, prà:x, krà:l, urà:t, dvà:, xrà:st, mlà:j, mà:j, kavà:č, trà:va, glá:va, brà:da, á:pøn* 'apno'; *krá:va, má:t, brá:ta* (R ed.), *usá:ka* 'visoka';
- ← cirkumflektiranega *ə* in novoakutiranega *ə* v nezadnjih besednih zlogih: *dà:n, čà:st, là:n, là:š, mà:x, và:s; má:šje sá:je* 'sanje', *pá:jsi, vá:ški, pramá:knje, usá:xnje;*
 - ← *e*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga:
 - včasih za */č, ž, š, (l, r)/*: *čã:ù, rčã:n, žã:lat, žã:lt, rãšã:t, pl(j)á:mje, lj(j)á:tęt, r(j)á:kla;*
 - za drugimi soglasniki skupaj z *lj/*: *tjá:ta, vjã:žje, sjã:stra, zjã:mlje, já:løn, já:søn, pjã:kla, njã:sla, tjã:pla, tępjã:na; na pjã:č* (M ed.); *njã:søm, pumjã:tøm, pjã:čęm; tjã:say* (del.), *tjã:sat, puštjã:na;*
 - ← *ę*, ki je prišel pod naglas po kasnem premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga skupaj z *lj/*: *pjã:ta, já:zęk, já:čmøn, mjã:xka, tjã:ška, pjã:tęx, dęvjã:tęx, dęsjã:tęx, bl(j)á:døm;*
 - ← *ě*, ki je prišel pod naglas po kasnem premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga skupaj z *lj/*: *ur(j)á:mje;*

- ← *o*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga:
 - v vzglasju: *á:sa, á:čje, á:gi* ‘ogenj’, *á:kən, á:su*;
 - za labiali in velari skupaj z /ʉ/: *gʉá:ra, kuá:sa, kuá:za, ləpuá:ta, taguá:ta, buá:sa, zmuá:gla, buá:la; buá:ba, kuá:je* ‘konja’, *kuá:šje* (vse R ed.); *buá:šč, kuá:žex, puá:rat; na muá:st* (M ed.); *guá:ru, xuá:du, uá:zu* (vse del.); *guá:rt, gauá:rt, xuá:dət, kuá:pat, muá:lt*;
 - za drugimi soglasniki: *tá:rk, rá:sa, gərdá:ba, kuná:plje, prá:star, člá:yk, šrá:ka, dá:bra, zá:bat, ná:st, prá:st, zlá:mt; na dá:m* (M ed.); *sná:pa, bərlá:ga, čá:pa, atrá:ka, strá:pa* (vse R ed.);
- ← *o* po kasnem premiku naglasa s končnega besednega zloga: *sá:dba, tá:žba, trá:xa*;
- ← v izposojenkah: *gà:jžlje, cà:jt, rà:ɸfəŋk, štá:la, štà:ŋga*.

3.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

- i* ← *-i* (s fakultativno varianto *ĕ*): *muški, usi, vaški, u gradì/-ĕ, u vasi/-ĕ, u kərvi/-ĕ, pər tɛbi/-ĕ* (vse M ed.); *pɛsi/-ĕ* (D ed.);
 - ← *i, ĕ, è, é* + istozložni /j/ ← (*j, ŋ*): *pi, ji, smi/sɛmi* ‘semenj’, *mi* ‘imej, manj’.
- u* ← *-ù : jəmù, ž nəmù* ‘z njim’;
 - ← *-o* : *laxkù, samù, takù*;
 - ← *ó, i, ĕ, è, ù* + /ʉ/ ← (*v, f*): *mlačù, pɛkù, nastù* ‘nastilj’, *bù, rù, pučù, umù, məlù, mù* ‘imel’, *atù* ‘hotel’, *jù* ‘jedel’, *sɛdù, skərbù, tərpù, usù, zaraxnù, cvù/cvɛtù, sɛzù, abù, smù, brù, zašù, grù, urù, čù*.
- je* ← naglašениh *è(t)* in *ĕ(t)* v zadnjih ali edinih besednih zlogih: *xmjèu, kmjèt, pugrjèp, skljèp, mənjè* (R ed.), *usjè, mjèt, njèst, pjèčt, prjèst, tjèčt, začjèt*;
- ← izjemoma iz *i(:)* pred /r/: *sjèr* ‘sir’.
- e* ← *à (t)* v polžaju pred /j/ ali za njim: *krèj, pjèn, ərjèu, dvèjsɛt, kjèle, gdèj, atspudèj, zdèj, djèt, smejèt sje, zdjèt*;
- ← *è(t), ĕ(t)* in *ě(t)* v polžaju pred /j/ ali za njim: *drèj, jɛšprèj, najèm, aɟlèj, pracèj, bɛjš* (vel.), *lèj* (vel.), *najèt, arjè* (3.ed.), *ujèt*;
- ← *à* v položaju za /r/ in pred /ʉ/ ← (*ʃ*): *krèu* ‘kradel’, *srèu* ‘sral’.
- uo* ← kratko naglašenedega *o* in *q* za velari in labiali večinoma v zadnjih besednih zlogih: *kuòu, kuòj, puòt, muòšt, škuòf, glabuòk, takuòle, buòl, guòr, aŋkuòl*;
- ← v posameznih primerih iz *ə* in *i*: (za labialom): *uòn* ‘ven’, *uòs* ‘ves’, *muòm* ‘mimo’ (preko *momò?*).
- ɛ* ← *ə(t)*: *bɛzɛk, dɛš, pɛs, kuolɛk, dɛnɛs, tɛšč*;

- ← *i(t)*: *bĕk, mĕš, mlatĕč, nĕč, gnĕt, jĕt, pĕt, pĕstĕt, vĕt, upĕt*;
- ← *è(t)*: *jĕn* 'njen';
- ← *ĕ(t)*: *mĕt, cvĕtĕt, adĕt, sĕdĕt, tĕrpĕt*;
- ← *ù(t)*: *krĕx, kĕp, lĕft, skĕp*;
- ← *ə*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga: *tĕbĕje* (T ed.);
- ← v posameznih primerih iz *à* za /j, č/: *jĕst, tačĕs*;
- ← v posameznih primerih iz *a:j*: *mĕčkĕn*.

V vseh primerih gre za položaj ne pred /r/ oziroma za položaj ne za palatalnimi soglasniki in pred /m, n/.

- o ← *ò(t), ì(t), ě(t), è(t), ù(t)* pred /r/ ter pred /m, n/, kadar ne stoji za palatalnimi soglasniki, včasih pa tudi za njimi: *mĕn* 'meni', *abĕn* 'nobeden, dĕm, grĕnt, Martĕn, štĕrdĕset, uskĕrt, kĕdar;
- ← *ə, e* v besedah s kasnim naglasnim umikom: *mĕnjĕ, nĕga, nĕmu, tĕma, mĕgla, pramĕkĕnt*;
- ← *r*: in *r* skupaj z /r/: *dĕrva, tĕrta, gĕrda, dĕrĕt; pĕrst, vĕrt, tĕrĕn, tĕrt*.
- a ← kratko naglašeni *à(t)*: *brĕt, dĕskĕ, pu gurĕx* (M ed.), *pĕklĕ* (R ed.), *pĕsĕ* (R ed.), *bugĕt, damĕč, mlĕt, kĕšĕn, x nĕm* (D mn.), *nĕš, uzgĕ* (R), *dĕrgĕm, prĕu, gnĕt, klĕt, arĕt, znĕt, stĕt, zrĕst*;
- ← naglašene *o* v zadnjih besednih zlogih v položaju ne za labialom ali velarom: *grĕf, grĕp, plĕx, snĕp, usĕk, dĕl, dĕst*;
- ← *a* po premiku naglasa s končnega besednega zloga: *u grĕt* (M ed.), *u vĕs* (M ed.), *Mĕrtĕn, strĕšnu, slĕtka*;
- ← *ř*: skupaj z /ř/: *vĕřk, dĕřk, řĕřna, mĕřĕm, kĕřĕm, dĕřĕm, pĕřĕm, tĕřĕm; vĕřna, pĕřĕ (I mn.), dĕřga, rĕřna; pĕř, pĕřĕn, dĕřk, tĕřĕt, mĕřt*;
- ← *o* v položaju pred /ř/ (različnega izvora) ne glede na predhodni soglasnik: *řĕřĕu, atrĕřt, spĕřt, aprĕřnači, aprĕřne*;
- ← *a*: in *o*: pred /ř/ ← (v, ř): *klĕř, klĕřca; lĕř, lĕřca, lĕřski; rĕřĕna, kĕřtar, pĕřtar*.

3.1.3 Nenaglašeni samoglasniki

- i* ← *i*: *dĕ: lĕřci, pĕřbi, řy: rmani, guspudĕ: řji, řy: řci* (vse I mn.); *Frĕ: nci, Mĕ: mi, lĕřski, řy: řski*;
- ← *-ě/-u* v D, M ed. sam. m in s sp.: *na brĕ: gi, pĕřbi, pu krĕřgi, u mĕ: jniki, u mlĕ: ki, pĕř mĕ: sti*;
- ← *ji*: *lĕ: dica, slĕ: bi, atruřči, stĕ: ri, řĕpiřĕši, viřči*;
- ← zveze *j* (< *ń*) in *i, e, ə* v izglasju: *Trĕ: bi* 'Trebnje', *ĕ: gi* 'ogenj', *zĕ: di, řĕdĕ: li*.
- ← *ě, ě, e, u* v prednaglasnem položaju, večinoma pred zlogom z /j:/ ali /ř/: *driviřĕsa, řibiřĕta* (I mn.), *řibi: řĕk, lisiřĕn, diviřĕt, disiřĕt, u*

pistiex (M mn.), *zvičier*; *Pitilj: nau*, *tituò* (T ed.), *ližiéčje*, *dibiéla*; *kipj: uən*, *apčitj: la* (del.), *zadišj*: ‘zaduši’.

- u* ← *u* v vzglasju: *upukuóǰenc*, *ušiés*, *umà:zan*, *umj:t*, *uvièy*; v drugih položajih je tak /u/ redek, ponavadi analogičen po *u*-ju v naglašnem položaju: *xudgà*, *lučj:*, *trá:bux*; ali pa je beseda knjižna oz. ekspresivna: *zá:druga*, *xudj:č*;
- ← *v+o* v vzglasju: *uzj:čęk*, *udjē* (R), *udj:la*;
- ← *o* in *q* v prednaglasnem in ponaglasnem položaju (če mu ne sledi istozložni /u/) za labiali in velari: *kurięn*, *kurj:t*, *gulùop*, *guspà:*, *xudj:la* (del.), *pukrj:t*, *pugá:čje*, *mučà:n*, *dvurj:ščje*, *davul(j)á:je*; *já:guda*, *malá:nkust*, *má:škurje*, *fá:jmuštör*; *mužà:*, *gusj*., *putj*: (R ed.);
- ← izglasnega *-o* sam. s sp., prisl. in del. na *-lo* (v položajih, kjer ni onemel): *djá:blu*, *górlu*, *má:slu*, *drj:štvu*, *mórzlu*, *praslà:bu*, *rá:tku*, *strášnu*; *kusj:lu*, *trá:ščlu*, *zbuá:lu* ‘zbodlo’;
- ← obrazila *-ov/-ev* v R mn. samost. m. spola: *cà:jtu*, *s xrxj:bu*, *krà:fu*, *mužà:ku*, *grj:lu*, *xlà:pcu*, *jj:rju*, *kuá:scu*, *krà:ju*, *stà:ršu*;
- ← končnice *-ov*: *bj:ku*, *ciérku*, *žietu*, *brj:tu*;
- ← skupine *vi*: *pör ciérku* (M ed.), *put ciérkuje* (O ed.), *bj:kucje*; *pöru*; *usá:k* ‘visoko’;
- ← izglasnega *-et*: *djá:bu*;
- ← izglasnega *-ět*: *ljá:tu*, *čiépu*, *guá:ru*, *zbuá:lu*;
- ← izglasnega *-iř*: *dj:bu*, *grá:bu*, *klá:tu*, *amá:nu*, *naj:ču*, *ná:su*, *prá:su*;
- ← izglasnega *-ř* za zlogotvornim /r/: *izumàru*, *atpóru*, *azàru*, *pužàru*;
- ← ponaglasnega *ř*: *já:buk*, *já:bučęk*;
- ← skupine *ov*: *štuóruje*, *Zabj:kuje*;
- ← *o* v tujkah in knjižnih besedah, tudi za labiali in velari: *aruplàn*, *uvièra*, *ná:rut*, *prumjët*, *sladulà:t*.
- je* ← izglasnega *e* in *ę* (pri čemer se prvi del diftonga s predhodnim /j/ < (j, ñ) asimilira, za /l/ < (l) in za /r/ pa je lahko oslavljen): *kriřf:ščje*, *urá:mje*, *sá:mje*, *pj:ščje*, *brá:zdje* (I mn.), *cá:stje* (I mn.), *iz Drá:gje* (R ed.), *na cá:pcje* (T mn.), *jj:nčkje* (T mn.), *krá:mpje* (T mn.); *drá:ujje*, *gruóǰzdje*, *čá:šje* (I mn.), *svj:je* (I mn.), *čieřpl(j)e* (I mn.), *tjá:l(j)e*, *kj:r(j)e* (I mn.);
- ← izglasnega *a* in *q* po preglasu za /č, ž, š/, /j/ < (j, ñ) in /l/ < (l) (pri čemer se prvi del diftonga s predhodnim /j/ asimilira, za /l/ pa je lahko oslavljen): *svá:čje*, *kuóžje*, *xj:šje*, *z mrà:žje* (O ed.), *má:šje* (T ed.), *tuóčje* (T ed.); *kmętj:je* (I ed.), *na kmętj:je* (T ed.), *na čá:šje* (T ed.), *ņędà:l(j)e* (I ed.), *u ñędà:l(j)e* (T ed.).
- uo* ← izglasnega *o* in *q* za labiali in velari, predhodni /v/ pa se s prvim delom diftonga asimilira: *na xrxj:škjo* (T ed.), *z jà:mjo* (O ed.),

- žà:gamuò, puá:jəmùò; dà:čkùò, Vj:ŋkùò, tà:ŋguò; z bà:rùò* (O ed.),
krá:ùò (T ed.);
- ← prednaglasnega *o*, če je analogično vnesen iz naglašene položaja:
kuòlèk (po *kuòu*), *uòrganj:st* (po *uòrgl(i)e*).
- ɛ ← pred- in ponaglasnega *ə* v položaju ne pred /r/ in /m, n/, razen če ne stojita pred palatalnim soglasnikom: *stèbər, čèbər, mèglà, pèkù, dèžjè* (R ed.); *xlà:pəc, xlà:bəc, pá:sək, piétək, žibj:čək*;
- ← pred- in ponaglasnega *i* v enakem položaju: *blèžj:na, upètjijè, pèsà:la, cvèlj:la; klá:tət, načú:dət sje, jiésɛx, já:zək, pər ta bà:lɛx* (M mn.);
- ← pred- in ponaglasnega *u* v enakem položaju: *na Fèžj:n, lèpj:na, mɛzəkùá:ntar, stɛdjà:nc, ašɛšèt; kuá:žɛx*;
- ← pred- in ponaglasnega *ě* v enakem položaju: *čɛpj:je, lɛsnj:ka, rɛsnj:ca, tɛsti:, tɛljù:, sɛdèt, cɛdèt; suòsət, mjá:dvet, vj:dət, vj:sət*;
- ← pred- in ponaglasnega *e* v enakem položaju: *pɛčjèn, vɛčjɛr, nɛbù:; djá:lɛč, ablà:čɛn, agú:lɛn, žɛlá:zɛn, ljá:mɛš*;
- ← pred- in ponaglasnega *ɛ* v enakem položaju: *mɛsù:, pɛstj:* (R ed.),
mɛxà:k; pá:mɛt;
- ← redko iz prednaglasnega *o*: *čɛkulà:da, gɛspù:t, sɛbuòta, na jɛkà:jtjɛ* (vel.);
- ← ponaglasnega *a* za palatalnimi ali nekdam palatalnimi soglasniki: *s kupà:čɛm* (O mn. ž. sp.), *ab nɛdà:lɛx* (M mn.), *plá:čɛn, napà:jɛt, sriɛčɛt, adgá:jɛt, pusprá:ùlɛt, uprá:šɛt, krj:žɛt*.
- ə ← *ə* ob /r/ in /m, n/, ko predhodni soglasnik ni palatal: *kà:dən, žiégən, ciékər, kiéudər, liédər, pú:tər*;
- ← *i* v enakem položaju: *ràuənca, trá:uəŋk, j:gərca, pərjà:tu, pərká:zən, jjú:tər* 'jutri', *nùòtər*;
- ← *u* v enakem položaju: *dəržj:na, dərgà:č, dərgəm, ərvà:l* (del.);
- ← *ě* v enakem položaju: *arj:/ərzj:* (I mn.) 'rez';
- ← *o* v enakem položaju: *jjú:tər* 'jutro', *dá:bər, xj:tər, pùòbəm* (D mn.);
- ← nenaglasnega *ɾ* skupaj z /r/: *čɛtərtj:na, čərnj:u, dərvá:rənca, dəržà:va, gərmù:je, pupərtnj:k*.
- a* ← *a*, razen ponaglasnega in izglasnega za palatalnimi soglasniki: *aprij:l, darj:u, marà:lca; glá:va, xrù:ška, žà:gat, dá:lat*;
- ← *o* v vzglasju: *atà:va, aciéta* (R ed.), *adjù:ga, atràk, amlá:tɛt*;
- ← prednaglasnega in ponaglasnega *o* in *ɔ* ne za labiali in velari: *dálj:na, gnajà:* (R ed.), *klabá:sa, nagjɛ* (I mn.), *pracà:sje, prasù:, salà:ta, damà:, naračèt, stapèt; dabrà:va, račj:ca, sasà:da, zabjɛ* (I mn.);
brj:taf, prá:prat, siəratka, žá:last, lã:tas; žalá:t;

- ← pred- in ponaglasnega *o* v položaju pred istozložnim /u/ ne glede na predhodni soglasnik: *ʃ:laʊca*, *Lú:kauk*, *á:jdaʊ*, *bú:kau*; *paʊsʊot*, *parpaʊdvàʊ*;
- ← -o/-e+m v O ed. sam. m, s sp.: *z nù:sam*, *s krú:xam*, *s strí:cam*, *s sò:ncam*;
- ← -q v T in O ed. sam. ž sp. razen za labiali, velari in palatali: *čes cá:sta*, *u dalʃ:na*, *u xùqsta*, *na kupʃ:ca*, *s škùqda*;
- ← *ʃ*: skupaj z /u/ (*ʃ*: je tu analogičen): *sauzię* (I mn.), *daʊžà:n*, *paʊmù:*, *maʊčʃ:m*;
- ← *e* v nenaglašeni nikalnici 'ne' in iz *e*, *ě*, *ę* v položaju za /r/: *navá:sta*, *nasriěčʃje*, *naruqđən*, *pracěj*, *pravjěč*, *prat xj:šʃje* (M ed.), *spramá:mba*, *spragliędat*, *rakùqč*, *gradùqč*.

3.2 SOGLASNIKI

3.2.1 Zvočniki

Zvočniki /v, u, j, r, l, m, n/ so nastali iz enakih glasov kot v izhodiščnem sistemu² ali v izposojenkah, poleg tega pa še:

- u* ← sekundarno naglašene *o* skupaj z /a:/ v položaju za labiali in velari: *búá:gnaʀ*, *guá:ra*, *kuá:za*, *xuá:dęt*, *kuá:pat*, *uá:dęt*;
- j* ← *ń*, razen včasih v soglasniški skupini in v zaimku 'on', kjer alternira z /n/: *čá:šʃje*, *kuqj*, *svʃ:je*; *kuá:šna*, *jęgà/nęgà*;
- ← sekundarno naglašene *e* skupaj z /a:/ *mjá:dvet*, *mjá:je*, *pjá:xar*;
- ← izglasnega *ě* skupaj z /ä:/ *dvá:j*, *vá:j*, *smá:j*; *ná:j* (po analogiji);
- ← v posameznih primerih kot prehodni /j/: *uqjstər*, *ų:jzda*, *ų:jsta*;
- ← v posameznih primerih kot protetični /j/: *jęt* 'iti', *jęn* 'in' (redko).
- l* ← *l̥*: *kl̥ù:n*, *zjá:ml(j)e*;
- ← *l* pred samoglasniki: *lępuá:ta*, *lùqŋ*, *dá:lala*;
- ← primarne skupine *tl*, *dl*: *šʃ:la* 'šilo' (R ed.), *vʃ:l(j)e*, *já:la* (del.), *pumjá:la*;
- ← *n*: *lęcjá:n* 'encijan', *plęzjuqŋ*;
- ← *n* v skupini *pn*: *Aplięnk*.
- r* ← *r* skupaj z /ə/: *səršjèn*.

3.2.2 Nezvokniki

Nastali so iz enakih glasov kot v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa še:

- b* ← *m* v skupini *mr-*: *braʊl̥:nc*, *brá:mur*, *bli:nci*;
- d* ← *n*: *žiędən* 'ženin';

² T. Logar, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, v *Fonološki opisi ...* Sarajevo 1981.

- k* ← *tj* v primerih, ko ta skupina ni bila analogično vzdrževana: *kā:dən*, *kjè*;
- t* ← v skupini *tn*: *kná:y*;
- g* ← *d* v skupini *gn*: *gnà:r*;
- x* ← *k*, *g* pred *t*, *k* ali *m*: *mǎxkɛga* (R), *nǔ:xt*; *duǒxtar*, *trá:xtar*, *lǎ:xtrika*; *xmà:l* 'kmalu';
 ← iz predloga *k* v vseh položajih: *x nàm*;
- č* ← *t'*: *svá:čje*;
- ž* ← *z* v O zaimka 'on': *ž jəmù*, *ž jùǒ*, *ž jì:m*;
- c* ← *k* v posameznih primerih kot ostanek II. praslovanske palatalizicije: *pər atrǔ:cɛx*, *tjéc* 'teci';
- z* ← *g* v posameznih primerih kot ostanek II. praslovanske palatalizicije: *bǔǒzga* 'ubogega'.
- s* ← *š*, *ž* pred *c*: *xj:sca*; *mrá:sca*, *suǒrsca* 'soržica';
- ʒ* ← včasih *k*, *g* v posameznih primerih kot ostanek II. praslovanske palatalizicije: *tá:ʒga* 'takega', *bǔǒʒga* 'ubogega'.
- ʒ* ← včasih *č* v položaju pred zvenečim samoglasnikom: *bujjéžga*.

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z asimilacijo na sledeče nezveneče nezvočnike in v izglasju; to velja tudi za nezvočnike, ki so prišli v omenjene položaje po onemitvi samoglasnikov.

3.3 PROZODIJA

3.3.1 Naglasno mesto v besedi je kot v izhodiščnem sistemu, le s to razliko, da sta naglašena refleksa za *e* in *o*, ki sta bila prej pred naglašeni kratkimi zadnjimi zlogi: *sjá:stra*, *kuá:sa*; končniški naglas je ohranjen posamično zaradi vpliva drugih pregibnih oblik: *atrǎk*, *kunčǎt*. V enakem položaju je kot dvojnična oblika lahko naglašen tudi polglasnik: *mǎgla/məglǎ*.

3.3.2 Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.3.2.1 Dolgi so samoglasniki, ki so bili kratko naglašeni (akutirani) v nezadnjih besednih zlogih (*krá:va*, *dǎ:y*, *já:guda*).

3.3.2.2 Dolgi so samoglasniki po mladem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasna *e* in *o*: *sjá:stra*, *kuá:sa*.

3.3.2.3 Kratki naglašeni so samoglasniki po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni *ə* ter *e*, *o* in *a* – predvsem v vel. in O ed. sam. ž sp.: *mǎgla*, *umǎkǎn!*, *tjéc!*, *kuǒs!*, *pát!*, *na vás* (M ed.).

3.3.3 Tonematika je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

ǎ: ← po podaljšavi starih akutov in novih akutov v nezadnjem besednem zlogu (*krá:va*, *kuǒžje*);

← po mladem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasna *e* in *o* (*sjá:stra*, *kuá:sa*);

- Ů*: ← *Ů*: po narečni metatoniji v prvotno zadnjem besednem zlogu (*grã:x, kavã:č*);
 ← *Ů*: po metatoniji, ki ni splošnoslovenska, v nekaterih pregibnih oblikah: *je dã:lala, abÿ:la, s kavã:čẽm* (O mn.), *je prj:dna*;
 ← po umiku naglasa z zadnje cirkumfektirane dolžine zaradi predloga ali predpone: *na gÿ:ra, je nakÿ:su*;

Ů ← po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni *ə* ter *e, o* in *a* – predvsem v velelniku in O ed. sam. ž sp.: *mógla, stóbør, na vás* (M ed.), *tjéc* (vel.), *napuót ga* (vel.), *pát* (vel.);

Ů ← novega kratkega akuta v prvotno zadnjem ali edinem besednem zlogu: *těč, króx, kmjět, puót, gât*.

4. ONEMITVE

4.1 SAMOGLASNIKI

4.1.1 Onemevajo predvsem visoki samoglasniki *i, ě, u* (tudi *-u < -o*) ter *ə* v položaju ob zvočnikih in v izglasju, redkeje v vzglasju.

4.1.1.1 Prednaglasni *i* onemi v položaju ob zvočniku, v predponi *iz-* in še v nekaterih besedah v vzglasju: *blã* (del.), *pjã:čje, pjã:nc, sramãk, srÿ:ta, sjã:ÿ* (del.), *šràk, zjèÿ* (del.); *zgÿ:ba, scã:la, scj:mt, zgj:nt, zgebet, zlet, zmÿ:zænt; mjet* 'imeti', *Taljã:n* (toda *imje/jmje*). – Ponaglasni *i* onemi v priponah *-ica, -(i)čina, -ijan, -nica, -nik: bá:pca, slã:mca, jÿ:žna, rièÿšna, dabrj:čna, guspudj:čna, grabjã:n, dærvã:rænca, šmã:rænca, muóčẽjk, zjeuẽjk*. Onemi tudi pripona *-i-* glagolov IV. vrste v nedoločniku, kadar se koren končuje na zvočnik, vse pogostejše pa so onemitve tudi za priporniki: *brã:nt, lá:mt, miért, prá:ÿt, sj:lt; abã:sẽt/abã:st, drã:žẽt/drã:št, gã:zẽt/gã:st. i* v glagolski priponi *-ni-* (II. gl. vrsta) onemi v nedoločniku: *rj:nt, pærklã:nt sje, utã:nt*. V osebnih glagolskih oblikah teh glagolov onemi *i* v odprtih notranjih zlogih in v izglasju. – Izglasni *-i* je ohranjen pri pridevnikih na *-ski* in *-ški* ali po zlitju s predhodnim */j/*: *plj:nski/plj:nski, trà:uønški; atruóči pá:jsi, viẽči*. Ohranjen je tudi v I mn. samostalnikov in pridevnikov m. sp., še zlasti v samostalniški priponi *-ovi*: *Gurã:nci, mužã:karji, glasÿ:vi*, onemi pa ponavadi takrat, ko je intonacija ali kvantiteta korenskega samoglasnika drugačna od tiste v imenovalniku ednine: *atrã:c, bugatã:š, kavã:č, mužã:k, štã:nt, urabj:č, damã:č, šrã:k*. Podobno je v D in M ed. samostalnikov moškega in srednjega spola (ti so maskulinizirani), ko je končnica *-i* včasih še ohranjena, onemi pa največkrat tam, kjer ni možna zamenjava z imenovalnikom: *x açiẽt, ap krã:j, na kÿ:p, pu lÿ:ft, pu snã:k, na sò:nc, pær sòrc, u stã:n, u škã:f, na knã:l*. Onemijo

vse nenaglašene *i*-jevske končnice v prvi in drugi ženski sklanjatvi: *x xj:š*, *na kmətj:j*, *má:m*, *na mj:s*, *s kusà:m*, *z báynəm nagà:m*, *u mladù:st*, *brə pá:mət*. Končni *-i* onemi še v D in M zaimkov: *mán*, *pər tēp*, *x sép*, v določni obliki pridevnikov in v vrstilnem števniku: *ta bǎ:l*, *ta triét* in v prislovih: *nasprù:t*, *akù:l*, *puná:č*.

4.1.1.2 Nenaglašeni *ě* onemi ob zvočniku in v pridevniški končnici *-ěga*: *člá:uk*, *sjět* 'sejati', *skiéra*, *vǎ:dla* (del.), *sù:xga*, *usá:zga*, *vělj:zga*.

4.1.1.3 Izglasni *-u* je ohranjen samo v D ed. pridevnikov in zaimkov: *dá:bərmu*, *usá:kmu*; *mujǎmu*, *němu*, *usá:kmu*, kot samostalniška končnica pa je onemel: *pər brǎ:t*. Onemel je tudi v prislovu *xmǎ:l*.

4.1.1.4 Izglasni *-u* < *-o* v samostalnikih ali prislovih onemi, kadar je pred njim soglasniška skupina, ki se končuje na *r*, *m*, *n*, pred zvočnikom pa se razvije polglasnik: *pj:səm*, *plá:tən*, *čj:dən*, *dá:bar*, *navá:rən*, *punj:žən*, *vá:žən*. – Do onemitve in skrajšanja besede za en zlog pride, kadar je pred njim samo en soglasnik ali soglasniška skupina zvočnik/pripornik + zapornik: *kupj:t*, *lá:t*, *Škərliěu*, *vj:n*, *glabuá:k*, *má:u*, *putj:x*, *vělj:k*, *kj:lk*, *tj:lk*; *má:st*, *gná:st*, *takj:st*.

4.1.1.5 Nekoč naglašeni polglasnik v zadnjem zaprtem zlogu je za zvočnikom onemel, skupina *-əu* < *-əf* se je asimilirala v *-u*, v drugih položajih pa je ohranjen: *kujá:nc*, *kuzǎuc*, *stědjǎ:nc*, *zguá:nc*; *á:su*, *kujá:zu*; *slá:pęc*, *piětěk*, *pá:sęk*. Etimološki nenaglašeni *ə* je onemel le za zvočniki, sicer je ohranjen: *apá:lk* 'pajek'; *alj:pęc*, *čębǎr*, *xlá:bęc*, *jj:rčęc*, *ká:šęl*, *krá:ncęl*, *martj:nčęc*, *stębǎr*.

4.1.1.6 Onemitev *e/ę* je redka: *gná:r*, *narjèn*.

4.2 SOGLASNIKI

4.2.1 Z v o č n i k i

4.2.1.1 Onemi /j/ < *ń* v izglasju ali vzglasju pred /j:/: *á:gi* 'ogenj', *mǐ* 'manj', *ǐ:va* 'njiva'.

4.2.1.2 /j/ se pogosto asimilira naglašnemu ali nenaglašnemu *i*: *bǐ*, *pǐ*, *zǐ* 'bij, pij, zlij', *kuǒzi*, *là:ži*, *vj:ši* 'kozji, lažji, višji' in tako onemi.

4.2.1.3 V skupini *čřě-*, *žřě-* (< **čer-*, **žer-*) je /t/ ohranjen le še v posameznih primerih: *čřá:da*, *žřá:bęc*, *čřpj:je*/*čřpj:je*, drugače je *čě-*, *žě-*: *čǎ:šje*, *čǎ:va*, *čęvǐ:*, *čǎ:uǎl*, *čřes*, *žębǐě*, *žębǐl*.

4.2.1.4 /v/ se asimilira sledečemu *u*: < *o*: v vzglasju ali za soglasnikom: *ù:s*, *na ù:da*, *ù:sęk*, *tj:r*, *sù:j*, *dj:je*; dvoglasnikom *ua:*, *uǒ in uo* : *uá:da*, *uá:jaska*, *uǒu*, *trá:uo* (T ed.), v prednaglasni skupini *vu-* < *vo-*, če ji ne sledi zvočnik: *ugá:u*, *uzj:čęc*, *udięn* : *vujá:k*, *vuláuski* in v skupinah *-əv*, *ov* in včasih *vi* : *bj:ku*, *žǐętu*, *purjá:slu*, *xlá:pcu* (R mn.), *usák* 'visok', *pǎru*, *pər cięrku* (M ed.).

4.2.2 N e z v o č n i k i

4.2.2.1 Onemi *p* v skupinah *pt-* in *pš-* (izgovorna olajšava v *t-* in (*u*)š-): *tęč*, *tj:či* 'ptičji', *šęnj:ca*, *šęnj:čęn*, *ušá:n* 'pšeno'.

- 4.2.2.2 V prvotnih skupinah *tl, dl* je *t/d* onemel tudi v preteklem deležniku glagolov I. vrste (koren na *d, t*): *guòu, guóla, guól*, enako še: *krjèu, pljèu, usjèu, bljèu, buòu, brjèu, gnjèu, pàu, prjèu, pumjèu, šù, zvjèu*; brez *d* je tudi pretekli deležnik glagola 'jesti': *jù, jà:la, já:l*.
- 4.2.2.3 Asimilacija *tc > c* oz. onemitev *t* v skupini *tc* je poleg splošno-slovenskega *sàrciè* znana še v besedi *dà:c, dà:ca* 'dedec'.
- 4.2.2.4 *č* v skupini *šč* onemi samo pred pripono *-ina* po onemitvi *-i-*: *drù:šna, pugriépsna, riéušna, trà:uə̀nšna*.
- 4.2.2.5 *k* je onemel v besedah: *ká:šə̀n, kàšə̀n, tù:šə̀n* 'tolikšen'.

5. PREMET SOGLASNIKOV

<i>nv > vn:</i>	<i>pauní:ca</i> 'ponvica';
<i>m-ž > ž-m:</i>	<i>žj:mt</i> 'mižati'.
<i>l-k > k-l:</i>	<i>u tù:kə̀ləm (cà:jt)</i> .

Literatura

- LOGAR, Tine, 1981, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi ...*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, str. 29–33.
- RIGLER, Jakob, 1981, Ribnica (OLA 14), *Fonološki opisi ...*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, str. 125–137.
- SMOLE, Vera, 1990, Govor vasi Šentrupert in okolice, *Razprave – Dissertationes* II. razr., 13, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 257–273.
- SMOLE, Vera, 1996, Tonemski naglas glagolskih oblik v šentruperskem govoru, *Razprave – Dissertationes* II. razr., 15, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 269–288.
- SMOLE, Vera, 1997, Sovpivanje samoglasnikov in soglasnikov v vzhodno-dolenjskih govorih, *Jezikoslovni zapiski*, št. 3, Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, str. 167–173.

Phonological Description of the Local Speech of Šentrupert (SLA 262)

In the local speech of Šentrupert the system of long vowels is both monophthongical and diphthongical. The highest and the most tense in articulation are the diphthongs /ie/ and /uo/ (lièt, imiè; dùòta, klùòp), while /j:/ and /u:/ (zj:ma; mú:xa) are typical lax vowels, their auditory impression resembling closely to the

broad *e* and *o*, but with the lips shaped in the form of *i* and *u* respectively. In those Eastern Dolenjsko speeches where the monophthong /ä:/ is replaced by the diphthong /ä:ɨ/ (gră:x : gră:ɨx) the above vowels can either broaden to the broad /e:/ and /o:/ (zé:ma; mó:xa), or diphthongize into /i:ɨ/ / e:ɨ/ or /u:ɨ/ / o:ɨ/ (zǰ:ɨma/zé:ɨma; mǰ:ɨxa/ mó:ɨxa). Characteristic, although not evident from the system, are also the bi-phonemic diphthongs ja: and ɥa: (sjá:stra; kuá:sa) which after disintegration increase the frequency of /a:/. – The distribution of short stressed and unstressed vowels originating from *e*, *o* and *ə* depends on the adjacent consonants; the diphthongs /je/ and /uo/ are also possible in both systems. – In the consonant system the frequency of the phonemes /j/ and /ɥ/ is increased due to disintegration of the diphthongs ja: and ɥa:. – Stress position is not fixed; in long and short syllables quantitative and tonemic oppositions can be observed (V̇:, V̇:, V̇, V̇). – In this speech the dialectal tonemic shift occurred on the primary end-syllable of a word or on a monosyllabic word; primary monosyllabic words and words with the stress on the final syllable can only be circumflexed (gră:x, xrà:st, kavâ:č). The long acute on the final or on the only syllable results from muting of the final vowel and is still preserved for morphological and semantical reasons (dlâ:t, lâ:t, mlâ:k, pu cá:st (L sg.), má:m (D sg.)).